

KÁNYÁDI IRÉNE

Bauhaus és Kala Bhavana*

Jelen tanulmány a Bauhaus első periódusának pedagógiai irányvonalait állítja párhuzamba a shantiniketani Kala Bhavana művészetpedagógiai és művészeti törekvéseivel. Kulcsfogalmak: kézművesség, középkori céhes csoportosulások, összművészet, Gesamtkunstwerk, Vichitra.

Mint tudjuk, a *Deutscher Werkbund* a kézimunkának és a művészetnek, az iparnak és a kézművességnek a kölcsönös összefogását és egymás organikus kiegészítését tűzte ki célul. *Walter Gropius* úgy vélte, hogy a művészi és a kézműves együttműködés a gépi termelés sablonos formáinak a minőségi jobbúlását valósíthatja meg. Ehhez viszont egy olyan kontextust kell teremteni, amelyben a kreativitás, a játékoság és az egyéniség érvényre jut. Ez az a fajta *Gesamtkunstwerk*, amelynek gyökereit megtalálhatjuk a szecesszióban és időben még jobban visszahaladva a Morris és Ruskin-féle angol Arts and Crafts mozgalomban.

Az európai művészetoktatás megreformálásában a pre-raffaeliták¹ voltak az elsők, akik úgy gondolták, hogy szakítani kell az akadémiai hagyományokkal és a művészetet mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni. Céljük az volt, hogy újraélesszék a középkori kultúra és művészet világszemléletét. Azokat az adottságokat, amelyek által egy új művészet alapozható meg, a középkorban találják meg. Úgy vélték, hogy a középkor az az időszak, amikor még az élet és a művészet nincs különválva, még organikus egységben található meg a művészet és a kézművesség.

Ruskin, akárcsak William Morris², a művészet lényegét a munka előállítása közben érzett gyönyörűség kvintesszenciájaként határozta meg. Művészetfilozófiájukban erős szociális indíttatás ragadható meg, ez nyilvánvalóan az angol ipari forradalomnak és társadalmi következményeinek kritikái szemlélete is, és nyomon követhető az őket követő kor-

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész. A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októbertől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

szakokban is. William Morris így fogalmaz: „Munkát mindenkinek, de olyan munkát, melyben gyönyörűsége teljék. Mert a munka előállításában közben érzett gyönyörűség kifejezése: a művészet.”

Ruskin³ művészetpedagógiai értekezéseiben így ír: „Elsősorban is az

1. Angol író- és művészcsoport, amely szembe fordult a kor akadémizmusával. Követendő példaképnek a Raffaello előtti 15. századi olasz festészetet tekintették. Főbb képviselői Dante Gabriel Rossetti, William Hunt, John Everett Millais, William Morris és John Ruskin voltak.
2. Neve szorosan kapcsolódik az Arts and Crafts mozgalomhoz, haláláig a mozgalom igazgatója volt. Élete végéig az foglalkoztatta, hogyan lehet organikusan összekötni az autonóm és az alkalmazott művészeteket.
3. John Ruskin (1819–1900) angol művészetkritikus, esztéta. Mindig az új művészeti irányok mellett foglalt állást, támogatta a középkori kézművesség visszaállítását és az ipari műhelyek megszervezését.

* A Kala Bhavana (Képzőművészeti Intézet) indiai képzőművészeti oktatási és kutatóintézet.

egyek külön hivatások elveit fognák ott alaposan tanítani, azonkívül megfelelő módon valami magasabb műveltséget csatolnának hozzá, kiművelve az emberek képességeit arra, hogy gyönyörűséget nyerhessenek és adhassanak. [...] reményem, hogy rövid időn belül a fémművességnek is meglesz a maga tökéletes iskolája minálunk és nem a vas-munkások fognak annak élén állani, hanem az ötvösök. Ezen az úton – úgy hiszem – azok a művészek, akik megtanulták, hogyan kell a legbölcsebben bánni a fémek legbecsebbikével, őket megillető tekintéllyel fogják a többiek használatát irányítani.”⁴

A Bauhaust megelőző szecesszió szellemében született művészi csoportosulások, folytatva a preraffaeliták szellemiségét, ugyancsak a középkori céhes csoportosulások modelljét akarták visszaállítani. Majd a Bauhaus iskolában, mivelhogy a formatervezési tevékenység volt az egyik fontos célkitűzés, fontosnak tartották, hogy a megmunkálás folyamatával tisztában legyenek a diákok. Ez az a pont, amelyen a gyári termelést összeköthetjük a kézművesség oktatásával. Olyan munkaközösségeket próbáltak létrehozni, amelyekben nem a versengés, hanem az együttműködés adja meg a munka gerincét. Gropius a Bauhaus manifesztumában⁵ így fogalmaz: „Az iskolákat újra a műhelynek kell felváltania. Legyen végre ismét építő a mintarajzoló és iparművészek rajzoló-festő világa! Ha az alkotótevékenység iránt vonzalmat érző ifjúság megint azzal kezdheti pályáját, hogy kézműves szakmát tanul, mint régen, a jövőben a termékétlen »művész« nem ítéltetik többé tökéletlen művészke-désre; készségei megnyitják előtte a kézművesség útját, ahol jeleset alkothat. Építészek, szobrászok, festők: vissza a kézművességhez! Mert nincs »hivatásos művész!«”

Ugyanabban az évben (1919), mikor Walter Gropius a két weimari művészeti iskolát összevonta, alapította meg Rabindranath Tagore Indiában a shantiniketani Kala Bhavana nevű művészeti iskolát⁶. Tagore a művészeti oktatás megújítására helyezte a hangsúlyt, és azt nyilatkozta, hogy egy olyan iskolát akar létrehozni, amely összekötő kapocs legyen Kelet és Nyugat között.

Az indiaiaknak az európai avantgárd felé való fordulása elsősorban az antikolonialista magatartásban gyökerezett.

A Brit Akadémiától való tudatos elfordulás teremtette meg a modernista tendenciákat az indiai képzőművészek körében.

Rabindranath Tagore, szembefordulva a Brit Akadémiával, olyanfajta nemzeti eszméket kezdett hirdetni, amelyek az univerzális emberi értékeket hordozzák magukban. Tagore szkeptikus volt a nyugati civilizáció haladáselveivel szemben, és úgy tartotta, hogy a szellemi kiteljesedést nem az ipari fejlődésben, hanem a hagyományos kézimunka motívumainak és technikáinak újrafelfedezésében és használatában kell keresni és kamatoztatni. Úgy gondolta, hogy a művi, a gépies mulandó, ellenben azok a kulturális értékek és hagyományok, amelyek nem veszítették el az őket megalapozó humánnumot, tartósak és akár örök érvényűek is maradhatnak. A shantiniketani Kala Bhavana kezdeményezésére Sriniketában 1937-ben megalapították a Silpa Bhavanát,⁷ ebben kimondottan kézműves és formatervezési tanulmányokat folytathattak a diákok. Tagore nagy gondot fordított a kísérleti jellegre, arra, hogy a tradicionális technikákat sikeresen ötvözzék a kor vívmányaival, és hogy a művészet eljusson a középréteghez is.

4. John Ruskin, *Előadások a művészetről*, Révai Kiadás, Budapest, 26. old.

5. A weimari Állami Bauhaus manifesztuma, in *A Bauhaus*, Gondolat, Bp., 1975.

6. Az első művésztanárok, akik kulcsfontosságú személyek voltak a Bauhaus iskolával kialakított kapcsolatban, Nandalal Bose és Abanindranath Tagore voltak.

7. Sriniketani Emporium Center.

Indiai viszonylatban a Kala Bhavana megalapítása és a kézműves kurzusok felkarolása és szorgalmazása óriási lehetőséget és nyitást jelentett a nők számára is, hiszen ezáltal az addig perifériára szorult úgynevezett női kézműves technikák – szövés, varrás, bőrdíszmű – is teret nyertek. Az ásram** azt a fajta közösségi hangulatot és munkaviszonyokat valósította meg, amelyekről Moholy-Nagy is beszélt pedagógiai írásaiban⁸. Az összművészet megteremtésének egyik fontos helyszíne volt a Kalkuttában – a jorasankói Thakurbariban, a Tagore család ősi otthonában, Rabindranath Tagore szülőházában – megalapított Vichitra⁹ csoportosulás is. A Vichitra a kor avantgárd művészeti tendenciáit fogta össze.

Ezerkilencszázhuszonkettőben Stella Kramrisch¹⁰ művészettörténész kezdeményezésére Kalkuttában egy nagyszabású Bauhaus kiállítást rendeztek az Indian Society of Oriental Art támogatásával. Indiai részről Nandalal Bose, Abanindranath Tagore, Sunayani Devi, Gaganendranath Tagore, európai részről pedig Paul Klee, Lyonel Feininger és Johannes Itten állítottak ki. Felmérhetetlen a művészettörténeti fontossága ennek a kiállításnak, hiszen ekkor valósult meg először Kelet és Nyugat kulturális és művészeti találkozása, az a fajta kapocs, amelyről a Kala Bhavana megalapításakor Tagore álmodott. Az oktatási reform nemzetközi hálózatának is fontos csomópontjává vált Kalkutta, Berlin, London, Weimar és Bécs mellett.

E találkozás alkalmával már az is nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak egy oktatási reformról beszélhetünk, hanem az oktatásnak, a művészetnek és a kultúrának egy olyan gyökeres újradefiniálásáról is, amely a kreativitásra és a kézművesség fontosságára fókuszál. Ez a nemzetközi hálózat a 20. században gyökeresen megváltoztatja a művészet történetének irányát mind Keleten, mind Európában és Amerikában.

8. Moholy-Nagy László: *Az anyagtól az építészetig*.
9. A Vichitra a csoportosulás neve mellett egy helyet is jelöl, ahol zenei, színi- és táncelőadásokat, performance-okat tartottak, festettek, verseket olvastak fel.
10. Stella Kramrisch (1896–1993) művészettörténész, az indiai művészet és a hinduizmus szakértője. R. Tagore őt hívta meg, hogy a shantiniketani Kala Bhavanán művészettörténetet tanítson 1922–24 között, majd 1955-ig a Kalkuttai Képzőművészeti Egyetemen oktatott.

** Az ásram egy spirituális menedékhely, a lelki elvonulás, visszavonulás helye. Eredetileg remetelak; manapság gyakran az indiai kulturális tevékenységek helyszíne.